

ТЕМА 2. . Організаційно-правові форми господарської діяльності АТП та їх класифікація за формами власності

План

1. Поняття про суб'єкт господарювання.
2. Приватне підприємство. Комунальне підприємство. Підприємство, що діє на основі колективної власності.
3. Організаційно-правові форми об'єднання підприємств.

Після проходження державної реєстрації підприємство визнається юридичною особою. **Юридична особа - це організація, яка володіє чотирма характерними ознаками:**

- має відокремлене майно;
- відповідає за зобов'язаннями своїм майном.
- має право укладати договори на всі види діяльності: позики, оренди, купівлі-продажу;
- може бути позивачем і відповідачем у суді.

Юридична особа має самостійний бухгалтерський баланс, розрахунковий та інші рахунки в банку.

Залежно від **мети діяльності** юридичні особи відносяться до однієї з двох категорій: **комерційні і некомерційні** організації.

Комерційні організації (підприємницькі) – юр. особи мають на меті отримання прибутку. Функціонують за рахунок власних або запозичених коштів.

Некомерційні (непідприємницькі) організації – юр. особи не мають на меті отримання прибутку і не розподіляють отриманий прибуток між учасниками. Існування таких організацій забезпечується бюджетним фінансуванням з боку держави або іншим чином.

До таких організацій належать:

- а) установи, які є органами державної влади України, організації місцевого самоврядування;

б) благодійні фонди, з метою проведення екологічної, оздоровчої, культурної, наукової діяльності;

в) релігійні об'єднання, пенсійні фонди, кредитні спілки;

г) спілки, асоціації, споживчі кооперативи, некомерційні партнерства та інші організації.

Некомерційні організації також можуть вести підприємницьку діяльність. Прибуток, отриманий такими організаціями, не розподіляється між її учасниками і засновниками, а використовується для їх статутних цілей.

Серед організацій, що здійснюють господарську діяльність в економічному середовищі, виділяють **підприємства**. Підприємство характеризується сукупністю засобів виробництва і робочої сили. Згідно Господарського кодексу України підприємства можуть створюватись як для здійснення підприємництва, так і для некомерційної господарської діяльності.

Підприємства усіх типів власності та організаційно-правових форм можуть здійснювати комерційну діяльність різних видів. *За основною сферою діяльності підприємства поділяються на кілька груп:*

- підприємства, що виробляють послуги за плату. До них відносяться: майстерні, аудиторські та юридичні фірми тощо;

- підприємства, зайняті посередництвом (торгівля, біржова діяльність) і інноваціями (дослідження, розробки і «ноу-хау»);

- підприємства та установи, зайняті наданням кредиту, лізингу, оренди, трасту.

Для транспортних підприємств і фірм, що надають послуги, критерієм віднесення їх до тієї чи іншої групи може бути обсяг виробленої продукції або послуг. Для постачальницько-збутових і торговельних фірм - оборот реалізації. Але в сучасних умовах комплексним показником, що характеризує розміри підприємства, є чисельність його персоналу.

Класифікація підприємств за Господарським кодексом України
(від 1 січня 2004 р). Даний кодекс має багато суперечностей і не подає єдиної класифікації, але найбільш поширеними є наступні види підприємств.

1. За способом утворення та формування статутного капіталу:

- унітарне;
- корпоративне.

2. За формою власності:

- приватне;
- колективної власності;
- державне;
- спільне ;
- комунальне;
- змішане.

3. За кількістю працівників та обсягом доходу від реалізації продукції за рік:

- мале (не більше 50 осіб персоналу, річний дохід не більше 500 тис. євро);
- велике (більше 1000 осіб персоналу, річний дохід понад 5млн. євро);
- середнє – всі інші підприємства.

4. За ступенем підпорядкування територіальних одиниць:

- материнське – підприємство контролює діяльність інших підприємств (юридичних осіб);
- дочірнє – має юридичну самостійність, але перебуває під контролем материнського підприємства;
- асоційоване – група юридичних осіб, пов'язаних між собою відносинами економічної та організаційної форм.

У відповідності до Цивільного кодексу України юридичні особи можуть бути представлені у формі товариств, установ та ін. формах відповідно до законодавства.

Товариство – організація, що об'єднує осіб (учасників). Може бути створене однією особою, якщо інше не встановлено законом.

Установа – організація, о створена однією або кількома особами (засновниками), що не беруть участі в її управлінні.

Товариства, що здійснюють підприємницьку діяльність можуть бути створені лише як **виробничі кооперативи** або **господарські товариства**.

Виробничий кооператив - це добровільне об'єднання громадян для спільної виробничої або господарської діяльності, засноване на особистій трудовій участі членів кооперативу та об'єднання їх майнових пайових внесків.

Основною *відмінністю* виробничого кооперативу від товариства полягає в тому, що *він заснований на добровільному об'єднанні фізичних осіб*

Фізичні особи - громадяни, які не є індивідуальними підприємцями, але беруть участь у діяльності кооперативу особистою працею.

Відповідно до цього кожен член кооперативу має один голос в управлінні його справами, незалежно від розмірів свого майнового внеску. Отриманий в кооперативі прибуток розподіляють з урахуванням трудової участі його членів, яких повинно бути не менше п'яти чоловік;

Переваги кооперативу:

- прибуток розподіляють пропорційно трудовому внеску, що створює зацікавленість членів кооперативу в сумлінному ставленні до праці;
- законодавство не обмежує кількість членів кооперативу, що надає великі можливості для фізичних осіб при вступі до нього;
- рівні права всіх членів, тому що кожен з них має тільки один голос.

Основні недоліки кооперативу:

- число членів кооперативу не менше п'яти, обмежує можливості щодо їх створення;
- кожен член кооперативу несе обмежену відповідальність за його боргами.

Господарські товариства - це комерційні організації з розділеним на долі (вклади) засновників (учасників) статутним капіталом. Майно, створене за рахунок внесків засновників, а також придбане і вироблене в процесі діяльності товариства або спілки, належить йому на правах власності.

Статутний капітал - капітал товариства, що утворюється з суми номінальної вартості всіх розміщених акцій товариства.

Господарські товариства - можуть створюватися у таких формах:

- повного товариства;
- товариства на вірі (командитного товариства);
- створене однією особою, що стає його єдиним учасником (до введення нових кодексів мало статус „приватний підприємець”).

Основним документом, що визначає принципи діяльності господарського товариства, є установчий договір.

Внеском у майно господарського товариства можуть бути гроші, цінні папери, інші речі або майнові права, або інші права, що мають грошову оцінку.

Члени господарського товариства мають право брати участь в управлінні справами товариства, брати участь у діяльності товариства. Отриманий прибуток ділиться між співвласниками пропорційно часткам у складеному капіталі. У разі ліквідації товариства його учасники отримують частину майна, що залишилася після розрахунків з кредиторами.

Учасниками повних товариств і повними товаришами в товариствах на вірі можуть бути індивідуальні підприємці і (або) комерційні організації.

У *повному товаристві* всі учасники рівні у своїх правах і зобов'язаннях у справах створеної ними фірми. При невдачі вони ризикують власним майном. Повні товариші солідарно несуть субсидіарну відповідальність. Солідарна відповідальність означає, що відповідають усі, незалежно від того, на кого звернене стягнення. Субсидіарна відповідальність означає те, що якщо майна товариства недостатньо для погашення боргів, товариші відповідають особисто належним їм майном пропорційно до внесків.

Товариством на вірі (командитним товариством) визнається товариство, в якому разом з учасниками, що здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і відповідають за зобов'язаннями товариства своїм майном (повними товаришами), є один або кілька учасників - вкладників (командитистів), які несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, у межах сум внесених ними вкладів та не беруть участі в здійсненні товариством підприємницької діяльності.

Вкладники мають право на частку прибутку, пропорційну їх вкладом.

Підприємства, створені у формі товариств, мають ряд переваг:

- можливість акумулювати значні кошти у відносно короткі терміни;
- кожний повний товариш має право займатися підприємницькою діяльністю від імені товариства нарівні з іншими;
- повні товариства найбільш привабливі для кредиторів, тому що їхні члени несуть необмежену відповідальність за зобов'язаннями товариства;
- додатковою перевагою товариства на вірі є те, що для збільшення свого капіталу вони можуть залучити кошти вкладників.

Недоліки:

- між повними товаришами повинні бути довірчі відносини;
- кожен член товариства несе повну і солідарну необмежену відповідальність за зобов'язаннями цієї організації, тобто у разі банкрутства кожен член (крім командитистів) відповідає не тільки внеском, а й особистим майном;
- товариство не може бути створене одним учасником.

Така організаційно-правова форма, як повне товариство, в практиці українського підприємництва майже не зустрічається. Вона непопулярна серед підприємців, тому що не встановлює меж їх відповідальності за боргами товариства. При цьому держава не надає жодних привілеїв для товариств.

Господарські товариства можуть створюватися також у формі:

- товариства з обмеженою відповідальністю;

- товариства з додатковою відповідальністю;
- акціонерного товариства.

Відповідальність учасників може бути:

- *необмеженою* (учасники відповідають всім своїм майном) і *обмеженою* (лише тією частиною майна, яка вкладена у підприємство);
- *солідарною* (кожен за всі фінансові зобов'язання підприємства) і *частковою* (лише за частину фінансових зобов'язань підприємства).

Товариством з обмеженою відповідальністю (ТОВ) визнають засноване одним або кількома особами товариство, статутний капітал якого розділений на частки визначених установчими документами розмірів; учасники товариства з обмеженою відповідальністю не відповідають за його зобов'язаннями і несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, у межах вартості внесених ними вкладів.

Вищим органом товариства з обмеженою відповідальністю є загальні збори його учасників. Для поточного управління діяльністю товариства створюється виконавчий орган, який може бути обраний також і не з числа його учасників.

Товариство з обмеженою відповідальністю є різновидом об'єднання капіталів, що не потребує обов'язкової особистої участі своїх членів у справах суспільства.

Переваги товариства з обмеженою відповідальністю:

- можливість акумулювати значні кошти у відносно короткі терміни;
- може бути створено однією особою;
- в діяльності можуть брати участь, як юридичні, так і фізичні особи, причому, як комерційні, так і некомерційні;
- члени товариства несуть обмежену відповідальність за зобов'язаннями товариства.

Недоліки:

- статутний капітал не може бути менше величини, встановленої законодавством;

- товариство не дуже привабливо для кредиторів, тому що його члени несуть обмежену відповідальність;

- число учасників ТОВ не повинно перевищувати п'ятдесяти.

Товариство з додатковою відповідальністю (ТДВ) відрізняється від товариства з обмеженою відповідальністю тим, що *його учасники несуть відповідальність за зобов'язаннями товариства своїм майном у розмірі кратному вартості їх вкладів*. При банкрутстві одного з учасників його відповідальність розподіляється між іншими учасниками. Відмінність від повного товариства у тому, що розмір відповідальності обмежений. Відповідальність може, наприклад, обмежуватися триразовим розміром вкладу.

Всі перераховані вище організаційно-господарські форми характерні для невеликих за розмірами підприємств. Для великих транспортних підприємств потрібна інша форма залучення капіталу, яка б забезпечувала стабільне функціонування суспільства. У більшості країн світу такі підприємства створюються у формі акціонерного товариства.

Акціонерне товариство - господарське товариство, статутний капітал якого поділено на визначену кількість часток однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями.

(частина перша статті 3 із змінами, внесеними
згідно із Законом України від 03.02.2011 р. N 2994-VI)

Акціонерне товариство не відповідає за зобов'язаннями акціонерів. До товариства та його органів не можуть застосовуватися будь-які санкції, що обмежують їх права, у разі вчинення акціонерами протиправних дій.

Акціонери не відповідають за зобов'язаннями товариства і несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, тільки в межах належних їм

акцій. До акціонерів не можуть застосовуватися будь-які санкції, що обмежують їх права, у разі вчинення протиправних дій товариством або іншими акціонерами.

Акціонери, які не повністю оплатили акції, у випадках, визначених статутом товариства, відповідають за зобов'язаннями товариства у межах неоплаченої частини вартості належних їм акцій.

Акціонерне товариство може бути створене шляхом заснування або злиття, поділу, виділу чи перетворення підприємницького (підприємницьких) товариства, державного (державних), комунального (комунальних) та інших підприємств у акціонерне товариство.

Товариство створюється без обмеження строку діяльності, якщо інше не встановлено його статутом.

Товариство вважається створеним і набуває прав юридичної особи з дати його державної реєстрації в установленому законодавством порядку.

Повне найменування акціонерного товариства українською мовою повинне містити назву його типу (публічне чи приватне) і організаційно-правової форми (акціонерне товариство).

Типи акціонерних товариств

- публічні акціонерні товариства;
- приватні акціонерні товариства.

Кількісний склад акціонерів приватного акціонерного товариства не може перевищувати 100 акціонерів. Приватне акціонерне товариство може здійснювати тільки приватне розміщення акцій.

Публічне акціонерне товариство може здійснювати публічне та приватне розміщення акцій.

У разі прийняття загальними зборами приватного акціонерного товариства рішення про здійснення публічного розміщення акцій до статуту товариства вносяться відповідні зміни, у тому числі про зміну типу товариства - з приватного на публічне.

Зміна типу товариства з приватного на публічне або з публічного на приватне не є його перетворенням.

Акціонерне товариство з одним акціонером може бути створене однією особою чи може складатися з однієї особи у разі придбання одним акціонером усіх акцій товариства. Відомості про це підлягають реєстрації і опублікуванню для загального відома в порядку, встановленому Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Статутний капітал АТ складається з номінальної вартості акцій товариства, придбаних акціонерами.

Акціонери не можуть прямо контролювати операції АТ. Вони вибирають раду директорів, який керує господарською діяльністю АТ з метою отримання прибутку на користь акціонерів.

Вищим органом управління є загальні збори його акціонерів.

Прибуток, що припадає на акцію, називається дивідендом.

Переваги АТ:

- гарантія від того, що при виході його учасників основний капітал товариства буде зменшеним;
- можливість сконцентрувати великий капітал;
- можливість швидкого відчуження акцій, що дає можливість майже миттєвого переливу великого капіталу з однієї сфери діяльності в іншу у відповідності до кон'юнктури що складається;
- обмежена відповідальність акціонерів (у межах своїх акцій) у разі банкрутства товариства.

До недоліків можна віднести відсутність можливості всіх власників акцій брати участь в управлінні акціонерним товариством, тому що для реального контролю треба мати не менше 20% акцій. У руках окремих осіб зосереджується величезний капітал, що за відсутності належного законодавства і контролю з боку акціонерів може призвести до зловживання і некомпетентності в його використанні.

У формі унітарних підприємств можуть бути створені тільки державні та муніципальні підприємства.

Унітарне підприємство має ряд особливостей:

- власником майна залишається засновник, тобто держава;
- майно унітарного підприємства неподільне, тобто ні за яких умов не може бути розподілено за вкладами, частками, паями, в тому числі-між працівниками унітарного підприємства;
- на чолі підприємства стоїть одноосібний керівник, який призначається власником майна.

Унітарні підприємства підрозділяються на дві категорії:

- унітарні підприємства, засновані на праві господарського відання;
- унітарні підприємства, засновані на праві оперативного управління.

Право господарського відання - це право підприємства володіти, користуватися і розпоряджатися майном власника в межах, встановлених законом або іншими правовими актами.

Право оперативного управління - це право підприємства володіти, користуватися і розпоряджатися закріпленим за ним майном власника в межах, встановлених законом, відповідно до цілей його діяльності, завданнями власника і призначенням майна.

Право господарського відання ширше права оперативного управління, тобто підприємство, яке функціонує на основі права господарського відання, має більшу самостійність в управлінні.

Незважаючи на деякі обмеження в розпорядженні майном, унітарне підприємство володіє великими правами в області виробничої та господарської діяльності.